

nere venerunt. Dominus scrutator est renum, et cordis arcana perspicit, et intuetur occulta. Ad coronam Dei promerendam sufficit ipsius solum testimonium, qui iudicaturus est.

CAPUT XII.

AD EA, QUÆ CONTRA SECUNDUM BREVE PONTIFICIUM ET CONTRA CARDINALIS BELLARMINI EPISTOLAM REX OBJICIT, RESPONSO.

1. *Regis in Cardinalis Bellarmini brevitate redargutio.*— Inter alia arrogantiae signa, quæ rex in Præfatione ex Apologia Bellarmini ejusque responsione enumerat ac reprehendit, unum est, quam in scribendo brevitate rex tenuerat, eandem ipsum Bellarminum in respondendo sequi voluisse, et addit: *Quo compendio in secundo Pontificis Brevis confutando usus eram, eodem in me voluit uti, meoque exemplo sese pene intra unius paginae angustias coercere.* Ut ergo similem reprehensionem vitarem, omnemque umbram occasionis ejus effugerem, sicut in cæteris hactenus feci, in hoc ultimo puncto copiosam reprehensionem serenissimo regi dare desideravi. Nihil autem vel in ipso Brevis, quod nova defensione vel probatione indigeret, neque in oppugnatione regis, quod peculiare responsum postularet, inveni; ideoque satius duxi in eandem regis offensionem et reprehensionem incurrere, quam vel jam dicta repetere, vel superfluis verbis et otiosis cartas onerare. Ideoque breviter posterius decretum Pontificis, ejusque rationem explicabo; deinde nihil difficile contra illud a rege objici eadem brevitate ostendam; tandemque simili modo circa epistolæ Bellarmini confutationem discurrem.

2. *Proponuntur præcipuæ decisiones secundi Brevis Pauli V.*— Pontifex igitur in hoc posteriori Brevis nullum novum onus vel obligationem Catholicis Anglis imponit, sed prius Breve iterum confirmat, distinctiusque explicat in eo duo facta esse. Unum est, declarare non esse licitum in conscientia hoc juramentum fidelitatis præstare; aliud est, proprio etiam præcepto illud prohibere, ut omnis occasio tergiversandi vel dubitandi tolleretur. Insuper etiam declarat, prius Breve non solum motu proprio, et ex certa scientia, verum etiam post longam et gravem deliberationem de omnibus, quæ in juramento continentur, adhibitam, fuisse scriptum, ideoque omnino servandum esse, omni interpretatione secus sua-

dente rejecta. Ratio autem vel necessitas hujus novæ declarationis seu confirmationis fuit, quia, ut ipsemet Pontifex refert, nonnulli, vel subditi, vel seductores regis, rumorem in Anglia sparserant, Breve vel fictum esse, vel non legitime, et ex certa scientia, sed per surreptionem aliquam fuisse expeditum, quo prætextu aliqui, illo contempto, juramentum non recusabant. Quam fraudem et renitentiam versutiei adversarii humanæ salutis idem Pontifex benigne ac prudenter tribuit, ut infirmorum fidelium fragilitatem excuset.

3. *Objectiones cum rex non haberet contra secundum Breve, verborum exaggeratione utitur.*— Rex autem Angliæ cum nihil haberet quod contra verissimam Pontificis declarationem et necessariam prohibitionem objiceret, sive ab auctoritate, sive a ratione petita, in verborum exaggerationem prorumpit, verbaque ipsiusmet Pontificis, quæ proxime adduximus, arripit, et in ipsum convertit, dicens, nulla fraude ita potuisse dæmonem Catholicis Angliæ per mille annos nocere, sicut hujus Brevis expeditione Papa illis nocuit. Quia ex illo hoc magnum (scilicet) incommodum sequetur, quia multi etiam sacerdotes, qui juramentum admiserant, illud abjurare cogentur; atque ita fiet ut duo juramenta fidelitatis suo regi exhibita pejerent. Unum est illud quod omnes, qui sub regno nascuntur, tacite jurant, aliud hoc quod posterius admiserunt. *Unde sequitur* (inquit) *neminem posse in Anglia Romanam religionem profiteri, nec salutem animæ suæ curare, qui non fidelitatem suam erga principem cognitam et juratam exuerit et ejuraverit.* Nihilque aliud contra hoc posterius Breve objicit.

4. *A quo spiritu forma illa jurandi inventa fuerit.*— *Satisfit incommodo a rege illato.*— Non est autem difficile in præsentis puncto probare spiritus, et ostendere an institutio juramenti ejusque exactio potius quam ejusdem reprobatio et prohibitio ex spiritu Satanæ fuerit, nam ex fructibus seu effectibus eorum discerni possunt. Finis enim juramenti est, avertere fideles ab obedientia ecclesiastica sub colore obedientiæ civilis, eos inducendo ad abnegandam Pontificiam potestatem, sub prætextu jurandi regi fidelitatem. Unde fructus talis juramenti, si exhibeatur, erunt schismaticis professio, confirmatio et augmentum, fidei abnegatio, et illius regni integra in spiritualibus ruina, et animarum perditio. Est ergo perspicuum, juramentum illud ab adversario humanæ salutis excogitatum esse, et in cordi-

bus Protestantium regi consulentium immisum; et ab eodem spiritu omnia verba, et media quibus tale juramentum defenditur, proficisci. E contrario vero reprobationem et prohibitionem ejusdem juramenti a contrario seu divino spiritu inspiratam esse, tum quia proprium opus spiritus Dei est dissolvere opera diaboli; tum etiam quia qui prohibitionem illam plena fide et constanti obedientia susceperint, et suis conscientiis consulunt, et schismati ac infidelitati cum spe magni fructus et mercedis resistent. Qui vero sive ex animi fragilitate, sive per errorem et deceptionem tale juramentum admiserunt (ut rex affirmat), lapsus et errorem suum per clamorem Pastoris agnoscentes, dissolvent colligatione impietatis, et iniquum juramentum abjurabunt. Hoc enim non solum inconveniens non est, ut idem rex infert, sed potius est ad salutem necessarium, et inter præcipuos effectus hujus Brevis computari debet.

5. Neque propterea sequitur altera pars quam rex involvit, quod, scilicet, abjuretur juramentum obedientiæ et fidelitatis ad regem, cum ipsi subditis congenitum. Sive enim per hoc juramentum intelligat obligationem illam, quæ veluti hæreditario jure pervenit ad omnes subditos, et ad eorum filios, ex fidelitate a suis parentibus et majoribus suis principibus jurata, sive etiam loquatur de expresso juramento licito et honesto a subditis facto de fidelitate politica regi debita, neutro modo sequitur abjurari naturale illud vinculum, seu juramentum obedientiæ civilis, ob retractationem juramenti a rege inventi, et ab aliquibus admissi. Quia in eo, ut ostendimus, non promittitur regi civilis obedientia justa et honesta, sed directe abnegatur Pontifici obedientia et potestas, et ideo quando retractatur, abjuratur abnegatio, ut sic dicam, ac proinde recognoscitur Pontificis potestas, et ad ejus obedientiam reditur. Regi autem solum negatur illa obedientia, quæ obedientiæ Pontificis ac Dei fuerit contraria, quod contra civilem, naturaliterque debitam non esse, sæpissime declaratum et probatum est.

6. *Satisfit ultimæ illationi regis.*— Unde ad ultimam regis illationem jam respondimus. Nam si rex loquatur de obedientia, quam ipse desiderat, quæ nullam supra ipsum vel directe in spiritualibus, vel indirecte in temporalibus recognoscat, optime infert neminem posse in Anglia Catholicam fidem tenere et servare, talem obedientiam regi jurando, vel tale juramentum, si illud aliquando præstitit, non re-

tractando. Neque rex in hoc dubitaret, si, ut tenetur, crederet, extra unam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam non posse esse salutem aut fidem; quia ubi non est unio cum capite, ibi est schisma et divisio ac separatio ab Ecclesia, ideoque fieri non potest ut qui juramentum illud admiserit, et in eo persisteret, in statu salutis existat. At vero si de pura ac legitima obedientia civili rex loqueretur, nullius momenti esset illatio, quia hæc obedientia civilis cum Ecclesiastica non pugnat, et in aliis regnis Catholicis servant subditi Romanam religionem, et consulunt salutem suam, et nihilominus non exuunt nec abjurant fidelitatem regi suo debitam, imo illam ampliori fide, et cum majori regum pace ac securitate observant.

7. *Regis objectiones contra epistolam Bellarmini confutantur.*— *Prima.*— *Secunda.*— Post impugnata Pontificia decreta invehitur rex in epistolam Cardinalis Bellarmini, cui quoad hanc partem respondere non duxi operæ pretium, tum quia Cardinalis doctissimus solita eruditione id egit plenissime; tum etiam quia fere nihil ad causam pertinens attingit, cui in superioribus satisfactum non sit. Quod ut omnibus sit evidens, sigillatim et per partes id brevissime declarabo. Primum enim Bellarmino tribuit, quod juramentum fidelitatis cum juramento primatus confuderit. Sed objectionem hanc Cardinalis ipse satis confutat. Et ideo nos in principio hujus libri utriusque juramenti formulam proposuimus, ut nullus tergiversationis aut ambiguitatis locus relinqueretur. Deinde, in versic. *Atque ut justitiam,* etc., quatuordecim assertiones proponit, quas omnes, vel saltem aliquas ex impugnatione juramenti sequi affirmat. Sed de illis c. 6 satis dictum est.

8. *Tertia.*— *Quarta.*— *Quinta.*— *Falso imponuntur regum cades Romanis Pontificibus.*— Tertio, in § *Atque ut clarius,* transitum facit rex ad persuadendam justitiam juramenti fidelitatis Conciliorum auctoritate. Sed, ut notavi c. 2 hujus libri, illa Concilia de juramento longe diverso loquuntur. Unde non immerito possumus nos in regem retorquere errorem, quem ipse in principio hujus impugnationis Bellarmino tribuit, nimirum, quod ad confirmandum juramentum a quæstione prorsus alienum probationes non necessarias congerat, ut dicto loco latius declaravi. Quarto, in § *Nunc vero,* quod pag. 65 habetur, per multas paginas digreditur, verbis injuriosis, seu conviciis et contumeliis Bellarminum

insectando et arguendo; in omnibus autem illis nihil vel ad causam, aut doctrinam pertinens, vel discussione dignum invenio; qualia cumque tamen illa sint, ab eodem Bellarmino docte refelluntur, quanquam non immerito contemni potuissent. Quinto, pag. 84, § *Nunc autem, unde digressus fuerat* (ut inquit) regreditur, statim vero alio divertitur, ut Bellarminum alterius contradictionis redarguat, quod ut efficiat, probandum assumit Pontifices multos imperatores vexasse, inquietasse, et usque ad interitum persecutos esse. Inducitque varia exempla imperatorum et regum, quos Pontifices deposuerunt. Sed inter ea multa falsa veris permiscet, ut erudite Bellarminus ostendit. Quocirca quæ vera sunt confirmant veritatem Catholicam, ut illa referendo in lib. 3 diligenter expendimus, singulorum circumstantias ponderando; quæ autem sunt falsa, contemnenda sunt, nam potius arguentem redarguunt. Et ita neutra ostendunt, Pontifices regum cædes per sicarios vel insidias fuisse machinatos, quod Bellarminus negaverat, nam falsa nihil probant, veræ autem historiae solum convincunt, causa legitima interveniente, et justa causa exigente, sæpius Pontifices contra iniquos principes, servato juris ordine, usque ad depositionis sententiam processisse.

9. *Sexta.* — *Quod probatione eget supponitur, non probatur.*—Sexto, in pag. 90, versic. *Nam cum illud constet*, etc., propinquius rex accedit ad causam de juramenti malitia, vel probitate tractandam, parum tamen in ea insistit, statim enim per similitudines, vel exempla a Bellarmino adducta divagatur, in singulis disparitatem, tanquam nodum in scirpo quærens. Nihil vero in defensionem juramenti, vel ad ostendendam ejus probitatem adducit, præter illud generale principium, quod juramentum fidelitatis civilis regi præstitum sanctum est. Cum autem difficultas versetur in applicatione illius verissimi principii ad hoc juramentum, de quo est controversia, ostendendo illud esse purum juramentum civilis obedientiæ, nihilque religioni catholice contrarium continere, sæpe quidem hoc supponit et repetit, nunquam vero illud probat neque defendit, nisi Pontificis potestatem abnegando. Et ideo in hoc solo puncto insistendum censuimus; reliquæ enim similitudines, vel exempla quæ ad exhortationem magis quam ad probationem feruntur, supponunt doctrinam catholicam, et illa stante, sunt optima, nec a rege refelluntur, nisi negando Catho-

cam doctrinam, ut recte notavit idem Bellarminus, omnes epistolæ suæ partes, et exempla ac testimonia defendens et confirmans. Quia vero verba quædam Gregorii et Leonis Pontificum, quæ rex late insectatur, pagin. 106 usque ad 116, ad causam de primatu pertinebant, ea nos in libro 3 late tractavimus. In secundo vero refellimus quæ in pagin. 117, contra communionem sub utraque specie, et contra Missas privatas repetit.

10. *Septima.*—*In uno loco tacere quod in alio dicitur, non est contradictio.*—Septimo, a pagin. 117 usque ad 126, iterum in Bellarminum et Sanderum, ac denique in Thomam Morum et Roffensem invehitur, et, licet omnia quæ attingit, ad punctum causæ non pertineant, tamen quia fidei doctrinam aliqua ex parte attingunt, de singulis aliquid breviter dicendum putavi. Primo enim reprehendit non Bellarminum, sed Ecclesiam, quæ in verbis consecrationis Corporis non addit verba illa, *quod pro vobis datur*, contra Lucam, inquit, et Paulum. Additque habere se adversarium et hostem Bellarminum, confitentem illa non posse conciliari. At quis unquam dixit esse oppositionem inter aliquos de eadem re loquentes, quorum alter rem integre narrat, alter partem refert sine discrepantia, partem vero tacet. Si hæc contradictio vel oppositio est, infinitæ sunt oppositiones inter Evangelistas, quæ inter se conciliari non poterunt. Imo in hoc eodem puncto Matthæus et Marcus opponuntur Lucæ et Paulo, quia tacuerunt particulam *quod pro vobis*, quam Lucas et Paulus posuerunt. Quin etiam erunt Lucas et Paulus quodammodo inter se oppositi, quia non eodem verbo usi sunt, sed alter dixit, *quod pro vobis datur*; alter, *quod pro vobis tradetur*. Quod adnotare libuit, ut qui hæc legerit, advertat quibus prætextibus Protestantes Catholicam Ecclesiam relinquunt, ejusque Apostolicos ritus reprehendere audeant. Constat enim evidenter ibi nullam esse oppositionem, quia neque tacere est contradicere, neque Paulus aut Lucas dixerunt, omnia illa verba esse necessaria ad Eucharistiam conficiendam, neque verisimile est Matthæum et Marcum aliquid substantiale huic sacramento prætermisisse; blasphemum autem et hæreticum est cogitare, Petrum mutilatam et insufficientem formam Eucharistiæ Ecclesiæ Romanæ ac Catholice tradidisse, de qua re alibi a nobis ex professo disputatum est.

11. *Illustris Thomæ Mori et Roffensis martyrium a calumnia vindicatur.*—De persona

Sanderi dicit rex, *esse male meritum de patria sua*, quod probat ex ejus sententiis, seu assertionibus, octoque recenset, quas hic transcribere non est necesse: nam in libris ejus videri facile possunt¹. Ex illis autem aperte colligitur, non alia ratione dici Sanderum male meritum de patria sua, nisi quia veritatem Catholicam docuit, vel quia regibus schismaticis non adhæsit, neque adulatus est, vel denique quia propter fidei constantiam exul a patria mortuus est. De Thoma Moro et Roffensi, insignibus viris et illustrissimis Martyribus, licet negare non potuerit interfectos fuisse, quia decreto de primatu regis Angliæ in spiritualibus assentire noluerunt, addit, non ob hanc solam causam, sed etiam fuisse occisos, quia secundas nuptias regis approbare recusarunt. Quod specialiter dicit de Moro, idem tamen de Roffense intelligit, nam de utroque ita historiae referunt. Subjungit autem rex, *quæ meo judicio valde carnalis causa martyrii fuit*. Ego vero judico, hoc regis judicium satis ostendere quam sit potens error semel imbibitus ad pervertendum prudens judicium, etiam in rebus quæ luce meridiana clariora sunt. Quid enim detestabilius esse potest, quam dicere malum bonum, aut quid gravius quam approbare falsa pro veris, in rebus præcipue morum, et quæ salutem æternam concernunt? Cum ergo secundæ nuptiæ regis Henrici adeo essent detestabiles, ut contra omne jus divinum et humanum fuerint sine valore et effectu contractæ, etiam si nulla alia causa moriendi intercessisset præter recusationem approbationis illarum, illa sine dubio esset ad martyrium sufficiens. Nam, licet adulterium et polygamia, vivente prima et vera conjuge, carnalia sint, illa tamen damnare opus virtutis et valde spirituale est, et propter constantiam in tali opere mortem constanter ferre, egregia est causa martyrii. Sic enim mors Joannis Baptistæ, ut sentit Ecclesia, illustre fuit martyrium, quamvis Joannes ex odio concubinæ potius quam uxoris, quia regi prædicabat: *Non licet tibi habere eam*, interfectus sit, quia illa causa, licet ex parte regis et Herodiadis satis carnalis fuerit, nihilominus ex parte Joannis fuit spiritualis, utique testimonium veritatis, propter quod occisus est. Ita ergo contigit Moro et Roffensi, ideoque ex hoc capite non obscuratur, sed illustrius fit martyrium. Reliqua vero, quæ de his sanctis viris rex detrahit, ad ca-

lumnias hæreticorum pertinent, quibus ipse fidem adhibet, et ideo etiam scriptores et conventicula hæreticorum Angliæ Roffensi opponit contra totius orbis auctoritatem et consensum, quod frivolum est, ut egregie Bellarminus prosequitur.

12. *Octava.*—Octavo, in § *Denique illud*¹, etc., regiam dignitatem, et potestatem ex Scriptura veteris et novi Testamenti persuadere aggreditur, sed frustra laborat, quia dignitatem et potestatem legitimam regis temporalis nemo negat, spirituales autem potestatem regis, aut exemptionem ejus ab obedientia Prælatorum Ecclesiæ, illa testimonia non probant, et aliis certissimis improbantur, ut in lib. 3 ostensum est, ubi de testimoniis quæ hic rex congerit, copiose diximus. Et inde satis perspicuum est quam sint frivole oppositiones, quas rex fingit inter modos loquendi Scripturæ et Bellarmini de regum temporalium dignitate et potentia, quibus ipse Bellarminus satis respondet. Sicut etiam refellit quæ rex postea subjungit adversus titulos, *Pontifex maximus*, vel *caput fidei*, quibus solet Papa decorari, de quibus et de pluribus aliis nos etiam in lib. 3 diximus. Ideoque (ut dixi) in tota hac parte Apologiæ nihil amplius immorandum censui.

OPERIS CONCLUSIO, ET AD REGEM ANGLIÆ PERORATIO.

13. Qua verborum gravitate et moderatione in controversiis fidei loquendum vel disputandum sit, Gregorius ille, qui per antonomasiam Theologi nomen consecutus est, tum exemplo, tum luculenta et gravissima sententia nos docuit, dicens²: *Non imperite docemus, nec adversarios contumeliis et conviciis incessimus, quemadmodum plerique faciunt non cum sermone, sed cum loquente confligentes, ac rationum et argumentorum infirmitatem maledictis interdum obtegentes, non aliter ac sepias atramentum ante se vomere aiunt, ut piscatores effugiant, aut conspectum sui eis eripiant. Verum nos pro Christo bellum gerere hoc argumento planum facimus, quod secundum Christum, qui mitis ac pacatus est, atque infirmitates nostras portavit, dimicamus. Nam nec in veræ doctrinæ detrimentum paci studemus, nonnihil de animorum contentione remittentes, ut facilitatis et mansuetudinis famam colliga-*

¹ Lib. 2 de Visibil. monar., c. 4; et in Clave David., lib. 5, c. 2 et 4, et lib. 6, c. 1.

¹ Pag. 126, in fin.

² Gregorius Nazianzenus, orat. 32.

mus (non enim quod bonum est male occupamus); et rursus pacem colimus, legitime pugnantes, atque intra limites nostros spiritusque regulam nosmet continentes. Ac de his quidem ita sentio, cunctisque animarum dispensatoribus, rectæque doctrinæ arbitris legem statuo, ut nec per duritiam hominum animos exasperent, nec per submissionem elatos et insolentes efficiant, sed prudenter et consulte in fidei causa se gerant, nec in alterutro horum mediocritatem excedant.

14. Ad hanc scribendi regulam totam hanc disputationem ita conformare optavi, ut si fieri posset, ne minimum quidem ab illa discreparem. Hoc enim et regiae majestati debitum, et officii mei esse, et ad finem, propter quem hunc qualemcumque laborem suscepi, obtinendum, pernecessarium esse persuasum semper habui. Non enim propter victoriæ laudem, aut ingenii vel doctrinæ ostentationem vincere optavi, sed ut veritas ipsa vincat, et errorum tenebræ depellantur, et ut Christus in omnibus regnet, hoc maxime in votis habui. Quamobrem, Rex serenissime, si quid in responsione et disputatione mea acrius quam solem, aut liberius quam par sit, dictum esse apparuerit, non in personam quam sustines, sed in doctrinam, tum novam, tum etiam contra Christi Vicarium ignominiosam, dictum esse intelligas, tranquilloque animo consideres difficillimum esse, pravam et perniciosam doctrinam, quam vir Catholicus abhorret, doctor aversatur, religiosus indigne fert, acriter, ut par est, reprehendere, quin aliquid in talis doctrinæ sectatores redundare videatur. Sunt enim hæc adeo conjuncta, ut vix possint disputatione vel admonitione separari. Quod in Paulo quondam notavit Chrysostomus, dicens: *Volebat, gravitate et reverentia servata, loqui, et auditorem interdum mordens percellere; at hæc ambo non dabantur, sed alterum alteri impedimento erat. Nam si quid reverenter dicas, haud quaquam possis auditorem perstringere; quod si rursus vehementer perstringere volueris, necesse tibi est aperte ac nuda oratione rem designare. At prudentia (inquit) Pauli utrumque exacte præstitit, ipso naturæ nomine et increpationem augens, et hoc tanquam peripetasmate ad enarrationis verecundiam usus*¹. Hanc certe Pauli prudentiam præ oculis habui, et qua potui diligentia imitari studui, semper de re ipsa, non de persona, quoad

¹ Chrysostomus, homil. 4 in Epist. ad Rom., c. 1.

fieri posset, tractando, vel ubi necessitas cogeret, non ad regem, sed ad Protestantes illius deceptores, sermonem dirigendo.

15. Superest ergo, Rex serenissime, ut, qua polles animi benignitate, et ingenii magnitudine, de qua semper multum confisus sum, nostrum hoc opus benevole accipere, et puro veritatis amore interdum evolvere non dedigneris, simulque consideres, ingenui animi maximique iudicii esse, falsam opinionem, mendacio detecto, depouere, veritatemque intellectam animo amplecti et verbo profiteri, ac æternitatis impendentia pericula præcavere. Nullum enim in pertinacia decus, summa autem in ingenii docilitate prudentia, atque in pia ad Deum conversione providentia, qua non tibi tantum soli, sed patriæ olim florentissimæ, nunc vero in summo discrimine constitutæ, prout ex officii tui magnitudine debitor es, consulens. Quod si vocem Domini te vocantis audieris, eique obedire decreveris, quod ipse vocando inceperit, adjuvando perficiet, nihilque erit quod, divino præsidio fultus, vincere ac superare non valeas. Unde non est cur hostium veritatis, quorum sermo ut cancer serpit, contradictionem timeas, proteget enim te Deus a contradictione linguarum: *Contradicunt linguæ multæ*, ait Augustinus, *diversæ hereses, diversa schismata personant, linguæ multæ contradicunt veraci doctrinæ, tu curre ad tabernaculum Dei, Ecclesiam catholicam tene, a regula veritatis noli discedere, et protegeris in tabernaculo a contradictione linguarum*¹. Henricus ille, qui primus fidei defensor nominatus est, contra linguas contradicentes egregie prius scripserat; postea desipiens, et sibi et patriæ male consulens, deplorandum tam Angliæ quam orbi universo exemplum reliquit. Cur non et Jacobus, licet prius, a seductoribus deceptus, contra Dei tabernaculum, Ecclesiam nimirum catholicam, scripserit, intellecta postea veritate, ejusdem Ecclesiæ acerrimus propugnator, et Anglicani decoris instaurator existat? Ita enim fiet ut illustrem fidei catholicæ defensoris titulum, quem non sine causa magnificere ostendis, non verbis tantum, sed opere et veritate, immortalis cum laude merearis.

16. Quod si fortasse, Rex serenissime, nostris disputationibus, desiderio, et excelso animo, acrique ingenio vestro nondum satisfecimus, et aliquarum rerum, vel plenior responsio, vel major probatio desideratur, aut vobis,

¹ Psalm, 30.

vel ministris vestris novæ contra catholicam doctrinam objectiones occurrunt, quibus satisfacere necessarium sit, proponantur velim omni sinceritate, et solius veritatis intelligendæ gratia, et quantum in me fuerit, paratum semper invenietis, ad eam, quæ in nobis est, fidei, sive scripto, sive etiam verbo, si occasio tulerit, rationem reddendam; et ad omnia, quæ proposita fuerint, non de me, sed de divino auxilio, et veritate confidens, pro virili respondendum. Hoc solum Majestatem vestram omni animi submissione enixe pos-

tulo, ut si adversus ea, quæ in his disputationibus pertractavi, aliquid rescribere visum fuerit, ab omni vana verborum contentione absteatur, et digressiones variæ de rebus quæ interdum vel casu excidunt, vel obiter attinguntur, et ad causam fidei nihil referunt, evitentur. et solo amore veritatis res ipsa tractetur, et fidei veritas inquiratur. Si enim hoc a vobis obtinero, spe alicujus publicæ utilitatis erectus, nulli labori parcam, sed libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris.

FINIS LIBRI SEPTIMI.